

Κωνσταντίνος Καβάφης (1863-1933)

Όσο μπορείς

Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.
Μην την εξευτελίζεις πηαίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κι εκθέτοντάς την
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, τόμ.1, Ίκαρος

Το ποίημα γράφτηκε το 1913 και ανήκει στα «παραραινετικά» ή «διδασκτικά» ποιήματα του μεγάλου νεοέλληνα ποιητή της Αλεξάνδρειας. Όπως παρατηρούν οι μελετητές του ποιήματος και ολόκληρου του Καβαφικού ποιητικού λόγου, ο ποιητής μέσα από τις παραινέσεις που απευθύνει –σε πρώτο επίπεδο στον εαυτό του, σε δεύτερο επίπεδο σε όλους ανεξαιρέτως τους αναγνώστες του, θίγει εδώ το ζήτημα μιας πραγματικά αξιοπρεπούς στάσης του ανθρώπου απέναντι στη ζωή και τις δυσκολίες της. Μια ολόκληρη βιοθεωρία μπορούμε να πούμε ότι περνάει μέσα από αυτούς τους λίγους σε έκταση, χαμηλόφωνους και λιτούς σε έκφραση, αλλά τόσο μεστούς σε περιεχόμενο στίχους του ποιητή. Η θεωρία αυτή του Καβάφη αποσκοπεί στη διαφύλαξη της ιδιαίτερης φυσιογνωμίας, του χαρακτήρα, της προσωπικότητας και

της ατομικότητας κάθε ανθρώπου από την αλλοτρίωση και την ισοπέδωση του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Στην ισοπέδωση αυτή του ατομισμού και της προσωπικής ιδιαίτερης αξίας του μπορεί να οδηγήσει έναν άνθρωπο η παράδοσή του χωρίς αντίσταση στις συνήθειες και στα ελαττώματα της μεγάλης ανθρώπινης «μάζας», των πολλών, **«μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,/μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες»**, όπως γράφει χαρακτηριστικά ο ποιητής. Στην κατάσταση αυτή, στην οποία ένας άνθρωπος γίνεται ένα με τη «μάζα», με τις συνήθειες και τα ελαττώματα των πολλών, συνήθειες που χαρακτηρίζονται από την επιπολαιότητα, τη ρηχότητα και την κενότητα, την υποκρισία και την έλλειψη ουσίας, την υποταγή στα κελεύσματα του εφήμερου, του «εντυπωσιακού» και της «μόδας», ο άνθρωπος θύμα αυτής της συνήθειας «αλλοτριώνεται». Γίνεται δηλαδή «ξένος» με τον ίδιο τον βαθύτερο, τον καλό εαυτό του. Κάνει «ξένη» και «φορτική», δηλαδή ανυπόφορη κι αβίωτη την ίδια του τη ζωή που μοιάζει πλέον με αφόρητο καθημερινό βάρος, χωρίς νόημα, χωρίς ενδιαφέρον, χωρίς χαρά. Πρόκειται δηλαδή για την αποξένωση του ανθρώπου από κάθε πραγματική χαρά και ευτυχία, για απεμπόληση της ψυχικής του γαλήνης και -σε τελική ανάλυση- της ίδιας του της προσωπικής ελευθερίας.

Γίνεται φανερό ότι ο Καβάφης, ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αναφέρεται με έντονο προβληματισμό σε καταστάσεις και ζητήματα της ανθρώπινης ύπαρξης, που οξύνθηκαν ιδιαίτερα στην εποχή μας. Σε μιαν εποχή που, παρά την υψηλή τεχνολογία, μέσα στην κυριαρχία των «προτύπων» της «μόδας» και των «ΜΜΕ», η «μαζοποίηση» και η ψυχική αλλοτρίωση, η απώλεια του χαρακτήρα και της προσωπικότητας των ανθρώπων έλαβαν μεγάλη έκταση και ιδιαίτερη ένταση. Από την κατάσταση αυτή άλλωστε πηγάζουν άφθονα όσα πάθη και προβλήματα που βασανίζουν τη σύγχρονη κοινωνία, όπως είναι η μοναξιά, η έλλειψη πραγματικής φιλίας κι αγάπης, η έλλειψη ουσιαστικών ανθρώπινων σχέσεων, η απελπισία που οδηγεί στην αυτοκαταστροφή, στον αλκοολισμό, στα ναρκωτικά, στις βίαιες αντικοινωνικές κι απάνθρωπες συμπεριφορές.

Απέναντι σε όλα αυτά που ήδη τα έβλεπε να εξαπλώνονται στην εποχή του και που προοιωνίζονταν πολύ χειρότερες εξελίξεις στο μέλλον, ο Κωνσταντίνος Καβάφης με τη διορατικότητα, την ευαισθησία και τη σοφία της ποίησης μάς αντιπροτείνει μιαν έντιμη, αξιοπρεπή, ελεύθερη, αδέσμευτη και πραγματικά ανθρωπινή στάση ζωής.

Από την αρχή του ποιήματός του ο Καβάφης εντοπίζει την ουσία του προβλήματος που τον απασχολεί: αυτό ξεκινάει από το γεγονός ότι ο άνθρωπος συνήθως δεν μπορεί να κάνει ο ίδιος τη ζωή του έτσι όπως θέλει, με απόλυτη δηλ. ελευθερία. Τον εμποδίζουν σ' αυτό ένα πλήθος κοινωνικοί καταναγκασμοί απαιτήσεις, αλλά και όρια

που τέθηκαν μπροστά του, προτού καν ο ίδιος υπάρξει στη ζωή. Τι του μένει λοιπόν να κάνει; Το μόνο που του απομένει είναι να αγωνιστεί για να μην εξευτελίσει τον εαυτό του, την ύπαρξή του μέσα στο ρεύμα της κυρίαρχης απερισκεψίας κι ακρισίας. Συνεπώς: *«Κι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,/ τούτο προσπάθησε τουλάχιστον/όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις...»*. Γιατί εξευτελισμός της ζωής και της ανθρωπιάς είναι το να αρνηθεί κανείς τις δικές του αρχές, αξίες και ιδανικά, και να γίνει ένα και το αυτό με όλους εκείνους που ήδη κινούνται μέσα στη ζωή χωρίς καμιά πυξίδα, χωρίς κανένα έρμα, κανένα ουσιαστικό σημείο αναφοράς, παρασυρμένοι απλώς από το ρεύμα της συνήθειας, της συμβατικότητας και του «συρμού». Ένας τέτοιος εξευτελισμός της ζωής και της προσωπικότητας, σύμφωνα με τον ποιητή μας, περνάει μέσα από τον έντονο και άκριτο συνωτισμό με το «πλήθος» που άγεται και φέρεται από τη συνήθεια και τη μόδα, χωρίς να καταλαβαίνει καθόλου πού πηγαίνει αυτός ο δρόμος.

Γιατί *«μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,/μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες»* αυτό που συνήθως μας συμβαίνει απλώς να μιμούμαστε και να αντιγράφουμε επιπόλαια συνήθειες και συμπεριφορές που διόλου δεν μας ταιριάζουν, οι οποίες δεν εκφράζουν σε τίποτα τις πραγματικές ανάγκες και επιθυμίες μας, τα πραγματικά μας ανθρώπινα οράματα. Ο ποιητής αρνούμενος κατηγορηματικά αυτή την ισοπέδωση, το μιμητισμό, την ακρισία και την αλλοτρίωση αναλαμβάνει μια πολύ δύσκολη προσπάθεια. Και το ξέρει πολύ καλά πόσο μεγάλη είναι η δυσκολία του αυτή. Είναι πολύ δύσκολη η προσπάθειά του γιατί απαιτεί μεγάλη ψυχική δύναμη και αντοχή, πολύ μεγάλο κουράγιο και αποφασιστικότητα, και μεγάλη δύναμη χαρακτήρα για να πορευτεί ο άνθρωπος με αξιοπρέπεια, προβάλλοντας αντίσταση σε οτιδήποτε απειλεί με εξευτελισμό και ποδηγέτηση τη ζωή και τις αρχές του. Γιατί ο αντίπαλος είναι πανίσχυρος, είναι η δύναμη και η ταχύτητα της συνήθειας, της ευκολίας του μαζικού «συρμού». Γι' αυτό ακριβώς το λόγο και η προσπάθεια που θα γίνει, θα είναι στα μέτρα των ανθρώπινων δυνατοτήτων και αντοχών: **«όσο μπορείς», όσο το μπορεί ο καθένας.**

Αυτό που απομένει τελικά στον ποιητή και σε κάθε άνθρωπο που αντιστέκεται γιατί σέβεται τον εαυτό του είναι να κρατήσει, όσο το μπορεί, μια στάση αξιοπρεπούς απομάκρυνσης και αποχής από οποιαδήποτε κατάσταση φέρνει την υποταγή στην ανοησία και στην κούφια ματαιοδοξία. Αν πραγματικά σέβεσαι την ύπαρξη και τη ζωή σου, τότε:

*«Μην την εξευτελίζεις παίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κι εκθέτοντάς την
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία»*

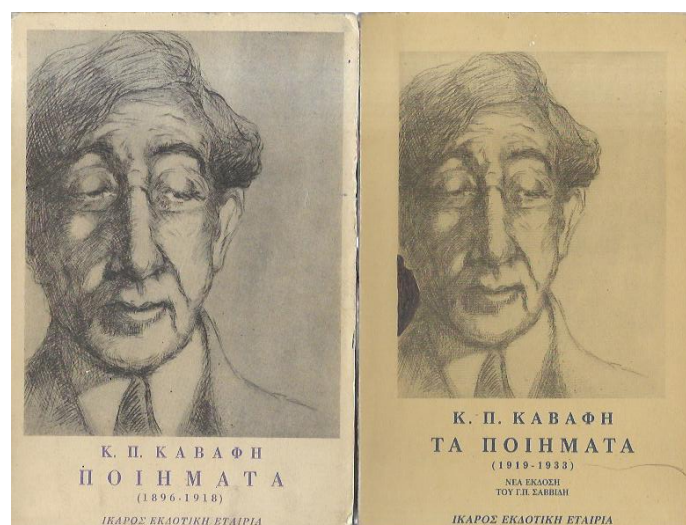
Πράγμα το οποί στην πράξη μεταφράζεται: Κάνε τις σωστές δηλαδή τις ουσιαστικές επιλογές, απόφυγε οτιδήποτε υποτιμά κι υποβιβάζει τη νοημοσύνη σου, διώξε μακριά κάθε τι που κουρελιάζει την ανθρωπιά και την καλώς νοούμενη σοβαρότητα του χαρακτήρα σου. Φυσικά αυτό είναι κάτι το πολύ δύσκολο και οδηγεί συχνά σε μια μοναχική πορεία, σε μια «περιθωριοποίηση». Σε μια πορεία μακριά από τη λεγόμενη «κοσμική ζωή» και τις «κοσμικές διασκεδάσεις και συναναστροφές» που γίνονται ολότελα ανούσιες. Ο Καβάφης θεωρεί ότι οποιαδήποτε άλλη επιλογή από αυτή την αποστασιοποίηση, οδηγεί τον άνθρωπο με δική του πια την ευθύνη στην αλλοτρίωση, στην οικτρή κατάληξη να κάνει τη ζωή του «μια ξένη και φορτική» συνήθεια... Συλλογίζεται επομένως ότι επιβάλλεται μια έγκαιρη και αποφασιστική επιλογή της σωστής και ουσιαστικής «γραμμής πλεύσης» στη ζωή μας, προτού μας πάρει και μας παρασύρει το ρεύμα. Αυτή είναι η κεντρική ιδέα και το δίδαγμα του καβαφικού ποιητικού λόγου.

Το ποίημα «Όσο μπορείς» αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της τέχνης του μεγάλου ποιητή της Αλεξάνδρειας αφού:

Α) Είναι σύντομο σε έκταση, γραμμένο σε ελεύθερο στίχο, εντελώς απλό και λιτό στην έκφραση.

Β) Είναι γραμμένο με το εντελώς ιδιαίτερο ποιητικό ύφος του Καβάφη, σε ένα ποιητικό γλωσσικό ιδίωμα που συνδυάζει τη δημοτική με τύπους λόγιους ή και ιδιοματικούς (στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες., ...πηαίνοντάς την...)

Γ) Παρουσιάζει το φαινόμενο της επανάληψης εκείνων των λέξεων στις οποίες επικεντρώνεται το νόημα του ποιήματος (**όσο μπορείς μην την εξευτελίζεις**).

Στα 200 π. Χ.

«Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων»»

Μπορούμε κάλλιστα να φανταστούμε
πως θ' αδιαφόρησαν παντάπασι* στην Σπάρτη
για την επιγραφὴν αὐτή. «Πλὴν Λακεδαιμονίων»,
μα φυσικά. Δεν ἦσαν οἱ Σπαρτιάται
για να τοὺς οδηγούν και για να τοὺς προστάζουν
σαν πολυτίμους υπηρέτας. Ἀλλωστε
μια πανελλήνια εκστρατεία χωρὶς
Σπαρτιάτη βασιλέα γι' αρχηγό
δεν θα τοὺς φαίνονταν πολλῆς περὶωπής*.
Α βεβαιότατα «πλὴν Λακεδαιμονίων».

Εἶναι κι αὐτή μια στάσις. Νιώθεται.

Ἔτσι, πλὴν Λακεδαιμονίων στον Γρανικό·
και στην Ἰσσοῦ μετὰ· και στην τελειωτικὴ
την μάχη, ὅπου εσαρώθη* ο φοβερός στρατός
που στ' Ἀρβηλα συγκέντρωσαν οἱ Πέρσαι·
που απ' τ' Ἀρβηλα ξεκίνησε για νίκη, κι εσαρώθη.
Κι απ' την θαυμάσια πανελλήνιαν εκστρατεία
την νικηφόρα, την περίλαμπρη,
την περιλάλητη, την δοξασμένη
ὡς ἄλλη δεν δοξάσθηκε καμιά,
την ἀπαράμιλλη*: βγήκαμ' εμεῖς·
ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.

Εμεῖς· οἱ Αλεξανδρεῖς, οἱ Αντιοχεῖς,
οἱ Σελευκεῖς, κι οἱ πολυάριθμοι
ἐπίλοιποι* Ἕλληνες Αιγύπτου και Συρίας,
κι οἱ ἐν Μηδία, κι οἱ ἐν Περσίδι, κι ὅσοι ἄλλοι.
Με τες εκτεταμένες επικράτειες*,
με την ποικίλη δράση των στοχαστικῶν προσαρμογῶν*.
Και την Κοινὴν Ἑλληνικὴ Λαλιά*
ὡς μέσα στην Βακτριανὴ την πήγαμεν, ὡς τοὺς Ἰνδοὺς.

Για Λακεδαιμονίους να μιλούμε τώρα!

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, τόμ. 2, Ἰκαρος

***παντάπασι**: εντελῶς ***περιωπή**: σπουδαιότητα ***νιώθεται**: μπορεί να γίνει κατανοητή, εξηγείται
***εσαρώθη**: διαλύθηκε, εξοντώθηκε ***ἀπαράμιλλη**: ασυναγώνιστη ***ἐπίλοιπος**: υπόλοιπος ***εκτεταμένες
επικράτειες...των στοχαστικῶν προσαρμογῶν**: οἱ στίχοι αναφέρονται στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν με τη
δημιουργία των μεγάλων ελληνιστικῶν βασιλείων και την ανάμιξη των πολιτισμῶν, μέσα στις οποίες, στοχαστικά,
αναπροσαρμόστηκε ο νέος ελληνικός κόσμος ***Κοινὴ Ἑλληνικὴ Λαλιά**: η ελληνική γλῶσσα που καθιερώθηκε και
διαδόθηκε στις χώρες της Ανατολῆς

1. Το ποίημα γράφτηκε το 1931, στην τελευταία δηλ. φάση της ποιητικής δημιουργίας του Καβάφη, και εντάσσεται σε μια ευρύτερη κατηγορία ποιημάτων του που αντλούν την έμπνευση και τα θέματά τους από την ελληνική και ρωμαϊκή ιστορία, και κυρίως από την ελληνιστική εποχή (τέλη του 4^{ου}-1^{ου} αιώνας π. Χ). Τα ιστορικά, ακόμη όμως και τα «ψευδοϊστορικά», δηλ. φανταστικά, με ιστορικό ως το πούμε περίβλημα ποιήματα του Καβάφη, παίρνουν βεβαίως αφορμή από την ιστορία και εμβαθύνουν πάνω σε γεγονότα που συνέβησαν και στη δράση διαφόρων προσώπων. Σκοπός τους όμως είναι να βγάλουν συμπεράσματα με γενικότερη, διαχρονική αξία. Συνεπώς, όταν μελετούμε τέτοια ποιήματα, πρέπει να αναζητούμε νοήματα τα οποία υπερβαίνουν το παρελθόν και αφορούν το σήμερα και το αύριο της ανθρωπότητας. Στην ιστορία συχνά συναντούμε παρόμοιες ή ανάλογες καταστάσεις με εκείνες του παρελθόντος, συνεπώς πρέπει να βγουν πάντοτε επίκαιρα συμπεράσματα. Αυτό κάνει ο Καβάφης στα ιστορικά του ποιήματα, αυτό συνάγεται και από την προσέγγιση του συγκεκριμένου ποιήματός του.

2. Το ποίημα, όπως μαρτυρεί και ο τίτλος του, υποτίθεται ότι αφορά μια υπόθεση που εκτυλίσσεται στις αρχές του δεύτερου π. Χ. αιώνα, στην ελληνιστική Ανατολή (ο τόπος είναι αυτός γενικά, χωρίς να προσδιορίζεται πιο συγκεκριμένα) και πρωταγωνιστής του είναι ένας Έλληνας αυτής ακριβώς της εποχής, γεννημένος και μεγαλωμένος σε κάποιο από τα περίφημα εκείνα ελληνιστικά βασίλεια. Πιθανότατα στο βασίλειο των Πτολεμαίων Λαγιδών της Αιγύπτου. Πιθανότατα στην Αλεξάνδρεια, την πόλη του ίδιου του Καβάφη. Το σκηνικό που στήνει ο ποιητής είναι η επιγραφή που ανέγραψε ο Μέγας Αλέξανδρος το 334 π. Χ., όταν έστειλε στην Αθήνα τα λάφυρα από τη νικηφόρα πρώτη του μάχη στην Ασία, κατά τη διάρκεια της πανελλήνιας εκστρατείας του, τη μάχη του Γρανικού ποταμού: **«Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες πλην Λακεδαιμονίων...»**. Η επιγραφή γίνεται αρχικός στίχος του ποιήματος. Ο Έλληνας που διαβάζει αυτή την επιγραφή στα 200 π.Χ. αρχίζει να εκτυλίσσει μια σειρά σκέψεών του με τη μορφή του μονολόγου. Και καταλήγει σε συγκεκριμένα συμπεράσματα. Θέμα των σκέψεών του είναι η κοσμοϊστορική σημασία της εκστρατείας του Αλέξανδρου στην Ασία, η δημιουργία του ελληνιστικού κόσμου και πολιτισμού. Ερέθισμα για το ξετύλιγμα αυτών των σκέψεων γίνεται η επισήμανση της επιγραφής, που τονίζει την απουσία των Σπαρτιατών (Λακεδαιμονίων) από την πανελλήνια εκστρατεία. Ο πρωταγωνιστής του μονολόγου συλλογίζεται πάνω στο νόημα αυτής της απουσίας και συγκρίνει τελικά τη στάση των Σπαρτιατών με τα αποτελέσματα αυτής της εκστρατείας. Βρίσκει ότι η Σπαρτιάτες κράτησαν μια στάση τελείως στενόμυαλη, στενόκαρδη, εγωιστική κι

έμειναν έξω από το ιστορικό γίνεσθαι μιας νέας εποχής. Καταλήγει στο αυτονόητο συμπέρασμα ότι μπροστά στα επιτεύγματα της πανελλήνιας εκστρατείας στην Ανατολή οι «Λακεδαιμόνιοι» φαντάζουν πια ολότελα ασήμαντοι και ανάξιοι λόγου! Επομένως, το γενικότερο ζήτημα που τίθεται από το μονόλογο αυτού του Έλληνα, εκπροσώπου ενός καινούργιου κόσμου που γεννήθηκε από την εκστρατεία του Αλέξανδρου, είναι η παρουσία ή η έλλειψη της διορατικότητας στην ανθρώπινη ζωή, παράγοντας ο οποίος καθορίζει αποφασιστικά τις επιλογές του στη ζωή.

3. Ο Καβάφης ξεκινά την προσέγγιση του θέματός του από το πραγματικό γεγονός της άρνησης των Σπαρτιατών το 335-334 π.Χ. να πάρουν μέρος στην εκστρατεία των Μακεδόνων και των άλλων ελληνικών πόλεων-κρατών εναντίον των Περσών. Η άρνηση των Σπαρτιατών που οφειλόταν γενικότερα στον κλειστό-συντηρητικό χαρακτήρα του κράτους και της κοινωνίας τους, αλλά και στην επιθυμία τους να παραμείνουν όσο γινόταν ανεξάρτητοι, και να μην παραδώσουν στον Αλέξανδρο το Μακεδόνα την ανώτερη εξουσία στην Ελλάδα και το δικαίωμα να τους διατάζει σε μια εκστρατεία, ερμηνεύεται εδώ από τον Καβάφη (μέσω του Έλληνα που μονολογεί) ως αποτέλεσμα του πιο ακραίου εγωισμού της Σπαρτιατικής κοινωνίας. Δεν ήταν δηλ. ζήτημα υπεράσπισης της ανεξαρτησίας τους αλλά ζήτημα απόλυτης πλεονεξίας: Οι Λακεδαιμόνιοι αυτού του ποιήματος ήθελαν με κάθε μέσο αυτοί να είναι οι ηγεμόνες και τα αφεντικά πάνω σε όλους τους άλλους Έλληνες. Θα λάμβαναν μέρος μόνο σε εκστρατεία όπου θα διέταζε Σπαρτιάτης αρχηγός και οι άλλοι τυφλά θα τον υπάκουαν!

*«...μα φυσικά. Δεν ήσαν οι Σπαρτιάται
για να τους οδηγούν και για να τους προστάζουν
σαν πολυτίμους υπηρέτας. Άλλωστε
μια πανελλήνια εκστρατεία χωρίς
Σπαρτιάτη βασιλέα γι' αρχηγό
δεν θα τους φαίνονταν πολλής περιωπής.»*

Η πλεονεξία τους αυτή όμως ισοδυναμεί στην περίπτωση της πανελλήνιας εκστρατείας, ως αποκορύφωμα της μικροψυχίας, της μικρόνοιας, της πιο άκρατης ανοησίας! Ο Καβάφης, μέσα από τα λόγια του Έλληνα της Ανατολής, ειρωνεύεται και χλευάζει τη μικροψυχία και τη μικρόνοια αυτή που εκπροσωπούν οι Σπαρτιάτες του 4^{ου} π.Χ. αιώνα. Ακόμη κι εκεί που δείχνει κάπως «συγκαταβατικός», η χλεύη του είναι συντριπτική και φαρμακερή: **«Α, βεβαιότατα «πλην Λακεδαιμονίων»./Είναι κι αυτή μια στάσις. Νιώθεται.»** Όλοι πια μπορούν να καταλάβουν τι πραγματικά έκαναν οι Λακεδαιμόνιοι! Η ιστορία τους έχει ήδη κρίνει και καταδικάσει στο περιθώριο της ιστορικής εξέλιξης.

4. Έτσι, την ιστορική αυτή καταδίκη της μικροψυχίας και μικρόνοιας των Σπαρτιατών, ακολουθεί τώρα με ύφος πραγματικά διθυραμβικό και δοξαστικό η έκθεση των κοσμοϊστορικών επιτευγμάτων της νικηφόρας πανελλήνιας εκστρατείας στην Ανατολή. Ο ποιητής στέκεται με θαυμασμό, πρώτα και κύρια απέναντι στις επικές στρατιωτικές νίκες του Μεγάλου Αλεξάνδρου, που σάρωσαν τον περσικό στρατό και γκρέμισαν την αυτοκρατορία των Αχαιμενιδών:

*Έτσι, πλην Λακεδαιμονίων στον Γρανικό·
και στην Ισσό μετά· και στην τελειωτική
την μάχη, όπου εσαρώθη ο φοβερός στρατός
που στ' Άρβηλα συγκέντρωσαν οι Πέρσαι·
που απ' τ' Άρβηλα ξεκίνησε για νίκη, κι εσαρώθη...*

Η εκστρατεία έφερε τεράστιες νίκες χάρη στην ιδιοφυία του Αλέξανδρου και τη μαχητική δεινότητα των Ελλήνων, χωρίς τους Σπαρτιάτες, που ως τότε θεωρούνταν κορυφαία στρατιωτική δύναμη στον πόλεμο της στεριάς. Η πανελλήνια νικηφόρα εκστρατεία δεν τους είχε πια ανάγκη αυτούς και τη στενότητα του ορίζοντά τους. Η εκστρατεία αυτή νίκησε γιατί αντιπροσώπευε πλέον ένα άλλο πνεύμα εντελώς διαφορετικό, το πνεύμα της ενότητας και της κοινής προσπάθειας των ελληνικών πόλεων – κρατών. Ο ποιητής μας δεν φείδεται των διθυραμβικών χαρακτηρισμών για τη νικηφόρα εκστρατεία:

*...την θαυμάσια πανελλήνιαν εκστρατεία
την νικηφόρα, την περίλαμπρη,
την περιιάλητη, την δοξασμένη
ως άλλη δεν δοξάσθηκε καμιά,
την απaráμιλλη...*

Και το δοξαστικό συνεχίζεται τώρα με τα αποτελέσματα της πανελλήνιας εκστρατείας στον τομέα της παγκόσμιας ιστορίας του πολιτισμού.

... βγήκαμ' εμείς/ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας./ Εμείς· οι οι Αλεξανδρείς, οι Αντιοχείς, οι Σελευκείς..

Ο Καβάφης διαπιστώνει και τονίζει τη γέννηση ενός καινούργιου κόσμου, ενός καινούργιου απέραντου σε έκταση ελληνικού κόσμου (δηλαδή ενός κόσμου που είχε στο κέντρο του τους Έλληνες), ο οποίος και απλώθηκε σε ολόκληρη την Ανατολή, από τη Μικρά Ασία, τη Συρία, την Παλαιστίνη και την Αίγυπτο μέχρι τα όρια της Ινδίας! Ένας καινούργιος κόσμος ο οποίος έφερε τα επιτεύγματα του ελληνικού πολιτισμού παντού στον τότε γνωστό κόσμο, τα συνδύασε αρμονικά με τα επιτεύγματα και τις παραδόσεις των άλλων λαών και πολιτισμών (που απολύτως σεβάστηκε) και δημιούργησε τον πρώτο παγκόσμιας σημασίας κοινό πολιτισμό της

Ευρώπης και της Ασίας: τον Ελληνιστικό Πολιτισμό. Έναν πολιτισμό που χαρακτηρίζεται από την αφομοίωση όλων των επιτευγμάτων του τότε γνωστού κόσμου, από την ποικιλία και το συνδυασμό των ιδεών (*«την ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών»*) έγινε βάση και για τον μετέπειτα ελληνορωμαϊκό και τον ευρωπαϊκό πολιτισμό στο σύνολό του. Φορείς αυτού του πολιτισμού υπήρξαν όλοι οι λαοί της Εγγύς Ανατολής, τον τόνο του όμως και το κύριο χρώμα του το έδωσε ο ελληνικός πολιτισμός.

Φορέας αυτού του ελληνιστικού-παγκόσμιου νέου κόσμου και πολιτισμού στάθηκε η ελληνική γλώσσα, η οποία και έλαβε τη νέα απλοποιημένη κοινή μορφή της, την ελληνιστική Κοινή, που ξεπέρασε τις επιμέρους ελληνικές διαλέκτους ακριβώς στην ελληνιστική Ανατολή, εκεί όπου δοξάστηκαν:

*...οι Αλεξανδρείς, οι Αντιοχείς,
οι Σελευκείς, κι οι πολυάριθμοι
επίλοιποι Έλληνες Αιγύπτου και Συρίας,
κι οι εν Μηδία, κι οι εν Περσίδι, κι όσοι άλλοι.*

Ο ποιητής στέκεται ιδιαίτερος στην αξία της Ελληνιστικής Κοινής Γλώσσας, που αποτέλεσε την πρώτη διεθνή γλώσσα της ανθρωπότητας για ολόκληρους αιώνες. Θαυμάζει τον τρόπο με τον οποίο επεκτάθηκε η χρήση αυτής της γλώσσας-φορέα του νέου πολιτισμού. Και πρωταγωνιστές σε αυτό το πολιτιστικό μεγαλείο στάθηκαν ακριβώς οι Έλληνες της Ανατολής, οι απόγονοι των νικητών που πήραν μέρος στην εκστρατεία του Αλέξανδρου. Η περηφάνια του Έλληνα του 200π.Χ., αλλά και του αλεξανδρινού Καβάφη, επιγόνου αυτών ακριβώς των Ελλήνων κορυφώνεται και καταλήγει στον ύμνο αυτό για τη ελληνική γλώσσα:

*Και την Κοινήν Ελληνική Λαλιά
ως μέσα στην Βακτριανή την πήγαμεν, ως τους Ινδούς.*

5. Έτσι, μετά από όλο αυτό το θρίαμβο του ελληνισμού και του νέου παγκόσμιου πολιτισμού του, ο ποιητής δεν μπορεί παρά να κλείσει τις σκέψεις του με τον τελικό ειρωνικό κι ολότελα απαξιωτικό στίχο για εκείνους που δεν είδαν τίποτα από το μέλλον που έφερνε η ιστορική εξέλιξη του 334 κ.ε., κι έτσι έμειναν μακριά, πολύ μακριά από την κοσμογονία της εποχής τους:

Για Λακεδαιμονίους να μιλούμε τώρα

Πράγματι χάνει κάθε νόημα πλέον η ενασχόληση με όσους έμειναν και μένουν έξω από το ζωντανό ιστορικό γίνεσθαι. Με την έννοια αυτή, το ποίημα αποκτά διαχρονική και πανανθρώπινη διάσταση, ξεπερνώντας ακόμη και τον Ελληνισμό και τον παγκόσμιας σημασίας πολιτισμό που δημιούργησε στην αρχαιότητα: Οι άνθρωποι, οι κοινωνίες, οι λαοί του κόσμου πρέπει να ξεπερνούν έγκαιρα κάθε στενόκαρδο εγωισμό, κάθε μικροψυχία, να αφουγκράζονται το νέο, το αληθινά προοδευτικό και καινοτόμο που μπορεί να δημιουργήσει η ιστορική εξέλιξη κι έτσι να γίνουν σε κάθε εποχή οι δραστήριοι πρωταγωνιστές και συνειδητοί οικοδόμοι του νέου, του καλύτερου κόσμου και πολιτισμού, μιας καλύτερης ζωής για όλους τους ανθρώπους της γης. Όχι λοιπόν στο περιθώριο, αλλά στο κέντρο του ιστορικού γίνεσθαι! Αυτό είναι το δίδαγμα του ποιήματος και της ιστορίας.

6. Ως προς την τεχνική πλευρά του καθαφικού αυτού ποιήματος παρατηρούμε ότι οργανώθηκε με μια «κυκλική αφηγηματική μέθοδο». Ξεκίνησε από το «παρόν» της ελληνιστικής εποχής, στα 200 π.Χ., το παρόν δηλ. στο οποίο ζει ο Έλληνας πρωταγωνιστής του μονολόγου. Έπειτα, πέρασε στο ιστορικό παρελθόν της πανελλήνιας εκστρατείας, στον 4^ο π.Χ. αιώνα, σχεδόν ενάμιση αιώνα πριν το περιστατικό του 200 π.Χ., επικεντρώνοντας στον πολεμικό θρίαμβο του Μεγάλου Αλεξάνδρου και στην ακόλουθη δημιουργία του ελληνιστικού κόσμου και του νέου πολιτισμού. Τελικά κατέληξε και πάλι στο «παρόν», στα 200 π.Χ., που ο ελληνιστικός κόσμος και πολιτισμός είναι η ζωντανή απτή παγκόσμια πραγματικότητα. Μια εποχή λίγο πριν την επίθεση των Ρωμαίων προς Ανατολάς και την κατάκτηση από αυτούς της Ανατολής και της Ελλάδας. Που όμως έμελλε αυτή να τους κατακτήσει πολιτισμικά, αφού ο ελληνικός πολιτισμός επιβλήθηκε ακόμη και στο σιδερόφραχτο ρωμαίο κατακτητή! (Οι ίδιοι οι κλασικοί Λατίνοι συγγραφείς διατύπωσαν τη σχετική διαπίστωση και μελέτησαν σε βάθος την ελληνική ιστορία, γλώσσα και φιλοσοφία).

Στο ποίημα κυριαρχεί η γνωστή, μικτή γλώσσα της καθαφικής ποίησης που συνδυάζει αρχαιοπρεπείς τύπους με τη ντοπιολαλιά των Ελλήνων της Αλεξάνδρειας, ενώ τον τόνο δίνει η χρήση των επιθέτων που χαρακτηρίζουν την πανελλήνια εκστρατεία του Αλέξανδρου, το θρίαμβο της ελληνικής γλώσσας και του ελληνιστικού πολιτισμού.

Το ποίημα είναι γραμμένο σε ελεύθερο μοντέρνο στίχο χωρίς τους παραδοσιακούς περιορισμούς της στιχουργικής μορφής και του μέτρου.

7. Ο Καβάφης έδειξε για μια ακόμη φορά τη βαθύτατη γνώση της γλώσσας, της ιστορίας και του πολιτισμού της Ελλάδας και του κόσμου, η οποία τον διέκρινε σε ολόκληρη την ποίησή του, και μας έδωσε την αφορμή για μια ακόμη φορά, όπως

άλλωστε και σε ολόκληρη σειρά «ιστορικών» ποιημάτων του («Θερμοπύλες», «Απολίπειν ο θεός Αντώνιον», «Αλεξανδρινοί βασιλείς», «Περιμένοντας τους βαρβάρους»), να εντρυφήσουμε στο βαθύτερο νόημα των ιστορικών γεγονότων και να περάσουμε μαζί με τον ποιητή μας από την ιστορία στη φιλοσοφία για την ιστορία, για τον άνθρωπο και τον κόσμο, από την αρχαιότητα στο παγκόσμιο διαρκές ιστορικό γίγνεσθαι. Αυτό είναι και το μεγαλύτερο κέρδος του αναγνώστη από τη μελέτη του ποιήματος «Στα 200 π.Χ.» και ολόκληρης της σχετικής καβαφικής ποίησης. Εκεί όπου το χτες ομιλεί για το σήμερα και το αύριο, για όλες τις εποχές, για όλους μας.

Κ. Καβάφη

«Chè fece...il gran rifiuto»

Σέ μερικούς ἀνθρώπους ἔρχεται μιὰ μέρα
οὐ φέρεται τό μεγάλο Ναί ἢ τό μεγάλο τό Όχι
νά στήνουν. Φανερώνεται γαμέως ὅσοις τόχει
ἔλοιο μέσα του τό Ναί, καί χέχοντας τό θέρα
συχαίνει εἰς ἑμὴ καί εἰς θεοσύνην του.
Ὁ ἄρκετός δὲν μετανιώνει. Ἄν ρωτοῦνταν ὅχι,
«ὅχι» δ' ἔστανέ γε. Κι ὅμως τὸν καλαβάρι
ἔμεινε τ' «ὅχι» — τό σωτό — εἰς ὅσον εἰς ζωὴν του.